

פירוש הרמב"ם לאבות

משכורת מלימוד תורה - המשך (ד, ז)

הרב יצחק שילת

מסכת אבות ד, ז

רבי צדוק אומר:

לא תעשם עטרה - להתגדל בהם, ולא קורדום - לחפור בהם.

כך היה הלל אומר: ודישתמש בתגא - חלף, הא, כל הנהנה מדברי תורה - נטל חייו מן העולם.

פירוש המשנה לרמב"ם אבות ד, ז

אחרי אשר הסכמתי שלא אדבר בזאת הצוואה מפני שהיא מבוארת, ולדעתי גם כן שדברי בה לא יאותו לרוב חכמי התורה הגדולים ואפשר לכולן, חזרתי מהסכמתי ואדבר בה מבלתי שאשגיח לקודמים או לנמצאים.

דע שזה שאמר שלא תעשה התורה קורדום לחפור בו, כלומר לא תחשבהו כלי לחיות בו, ובאר ואמר כי כל מי שיהנה בעולם הזה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם, פירוש מחיי העולם הבא.

והתעוותו בני האדם בזה הלשון הנגלה והשליכוהו אחרי גיוס, ונתלו בפשוטי הדברים שלא יבינום ואני אפרשם, וקבעו להם חוקים על יחידים ועל קהילות, והביאו בני אדם לחשוב בסכלות גמורה שזה מחוייב וראוי שיעזרו חכמים והתלמידים והאנשים המתעסקים בתורה ותורתן אומנותן. וזה הכל טעות, ולא נמצא בתורה ולא בדברי החכמים דבר שיאמת אותו, ולא רגלים שישען עליהם כלל. שאנחנו כשנעיין בדברי רז"ל, לא נמצא אצלם שהיו מבקשים ממון מבני אדם, ולא היו מקבצים ממון לשיבות הנכבדות והיקרות, ולא לראשי גליות, לא לדייניהם, ולא למרביצי התורה, ולא לאחד מהגדולים, ולא לשאר בני אדם מן העם.

אבל נמצא בכל דורי הדורות, ודור בכל קהילותיו, שיש בהן עני בתכלית עניות, ועשיר גדול בתכלית העושר. וחלילה לי שאומר על הדורות ההם שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה. כי אמנם העני הוא אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ופנינים, אלא שלא היה רוצה, אבל היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנס בה אם בריוח אם בדוחק, והיה בז למה שבידי אדם כי התורה מנעתו מזה.

דף מקורות

וכבר ידעת שהלל הזקן היה חוטב עצים, והיה לומד לפני שמעיה ואבטליון והיה כעני בתכלית העניות, ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידיו אשר נמשלו כמשה ואהרן ויהושע, והקטן שבתלמידיו רבן יוחנן בן זכאי. ואין ספק למשכיל שאילו היה מורה לאנשי דורו ליהנות מהם, לא היו מניחין אותו לחטוב עצים. ורבי חנינא בן דוסא, שיצאת בת קול ואמרה "כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת", ולא היה מבקש מבני אדם. וקרנא היה דיין בארץ ישראל והוא הוה דלי דולא, וכשהיו באין בעלי הדין לפניו היה אומר "תנו לי מי שידלה במקומי, או תנו לי כדי בטלתי, ואדון לכם". ולא היו ישראל שבדורם לא אכזרים, ולא בלתי גומלי חסדים.

ולא מצאנו חכם מן החכמים, שהיה מגנה אנשי דורו על שלא היו מעשירים אותם חלילה לשם. אבל הם בעצמם היו חסידים מאמיני האמת לעצמם, והיו מאמינים בהשם יתברך ובתורת משה אשר בה יזכה האדם לחיי העולם הבא. ולא היו מתירים לעצמם לבקש ממון מבני אדם, והיו רואים שלקחתו היה חלול השם בעיני ההמון, מפני שיחשבו שהתורה מלאכה מהמלאכות אשר יחיה בהם אדם ותתבזה בעיניהם, ויהיה מי שעושה זה "דבר השם בזה" (במדבר טו, יא).

ואמנם התעו אלה המתגברין לחלוק על האמת, ועל הפסוקים הפשוטים והנגלים, בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כרחם, מהמעשים אשר ימצאו בתלמוד מאנשי בעלי מומין בגופותיהם או זקנים באו בימים עד שאי אפשר להם לעשות מלאכה, שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים, ואם לא מה יעשו הימותו?, זה לא צוותה התורה.

ואתה תמצא המעשה אשר הביאו ראייה ממנו, באמרם "היתה כאניות סוחר, ממרחק תביא לחמה" (משלי לא, יד), בבעל מום שאינו יכול לעשות מלאכה, אבל אם היכולת, לא המציא אליו התורה דרך. ורב יוסף היה מוליך עצים ממקום למקום, והיה אומר "גדולה מלאכה שמחמת בעליה", רוצה לומר עם טורח אבריו, כי בהוליכו העצים הכבדים היה מתחמם גופו בלא ספק, והיה משבח זה ושמח בו, והיה נהנה במה שחלק לו השם יתברך מה שאצלו במעלות ההסתפקות.

ושמעתי המשוגעים המבוהלים הנתלים בראיה שהביאו, באמרם "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, והרוצה שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי", וזה אינו דומה לזה אשר מביאים כלל. אבל זה אצלי הטעאה גדולה מהביא ראייה ממנו, מפני שהוא מבואר ואינו מקום שיטעה האדם בו. שאלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מבקש מהם וקובע להם חוקים חלילה לשם. אמנם היה מקבל כבוד לבד, כשהיה מאכסן אותו אדם בעוברו עליו להיות בבית אצלו, והיה אוכל לחמו בלילה ההוא או ביום ההוא והיה שב לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס לבית אדם, ולא היה אוכל משום אדם. וכיוצא בזה אמרו חכמים ז"ל, שתלמיד חכם כשירצה להידמות בזה עד שלא יכנס לבית אדם הרשות בידו, ואם ירצה להתאכסן אצל אדם בעוברו עליו לצורך הוצאת הדרך הרשות בידו, מפני שכבר הזהירו מלאכול אצל כל אדם שלא לצורך ואמרו "תלמיד חכמים המרבה סעודתו בכל מקום" וכו', ואמרו "כל סעודה שאינה של מצווה, אסור לתלמיד חכמים ליהנות ממנה".

ולמה אאריך בזה העניין. ואמנם אזכיר המעשה אשר התבאר בתלמוד והוא שאדם אחד שהיה לו כרם והיו נכנסים בו הגנבים, וכל פעם אשר היה רואה אותו בכל יום היה מוצא פירותיו מתמעטין והולכין, ולא היה ספק בו שאחד מן הגנבים נתן עיניו בו. והיה מצטער מזה כל ימי הבציר, עד שבצר ממנו מה שבצר, וצימקם עד שיבשו, ואסף הצמוקים. ודרך בני אדם כשיאספו הצמוקים שיפלו מהם גרגרים מן התאנים ומן הענבים, ומותר לאכלן מפני שהם הפקר, וכבר הניחום בעלים למיעוטם למוצאיהם. ובא רבי טרפון במקרה יום אחד לכרם ההוא, וישב ולקט הצמוקים שנפלו והיה אוכל אותם. ובא בעל הכרם וחשב שזה היה הגנב שגנב ממנו כל השנה, ולא היה מכיר אותו אבל שמע עליו. ולקחו מיד והתחזק עליו, ושם אותו בשק אחד, ושם אותו על גבו להשליכו בנהר. וכשראה רבי טרפון כך, צעק ואמר "אוי לו לטרפון, שזה הרגו". וכששמע בעל

דף מקורות

הכרם הניחו וברח, לדעתו שחטא חטא גדול. והיה רבי טרפון מצטער מן היום ההוא והלאה כל ימיו, ומתאבל על מה שאירע לו שהציל את עצמו בכבוד התורה, והוא היה עשיר גדול והיה יכול לומר "הניחני ואני אתן לך כך וכך זהובים" והיה נותנם לו, ולא היה צריך להודיע שהוא רבי טרפון, והיה מציל את עצמו בממונו ולא בתורה. ואמרו "כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה, ואמר אוי לי שהשתמשתי בכתרה של תורה, שכל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעולם הבא, ונעקר מן העולם", ואמרו בזה "משום דרבי טרפון עשיר גדול היה, והוזה ליה לפיוסיה בדמים".

וכן פתח רבינו הקדוש עליו השלום אוצרות בשנת רעבון ואמר "כל מי שירצה לבא לקחת פרנסתו יבוא ויתפרנס, ובלבד שיהיה תלמיד חכמים". ובא רבי יונתן בן עמרם ועמד לפניו, והוא לא היה מכיר אותו. אמר לו "רבי פרנסני", אמר לו "קרית", "לא", "שנית", "לא", "אלא במה אפרנסך", אמר לו "פרנסני ככלב וכעורב", רוצה לומר אף על פי שאין בי חכמה, כמו שיפרנס השם יתברך חיה טמאה ועוף טמא, שאין עם הארץ פחות מהם. ונתן לו, ואחר כך נתחרט באשר פיתהו בדבריו, ואמר "אוי לי, שנהנה עם הארץ מנכסי". ואמרו לו השומעים מה שאירע לו, אולי יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד התורה כשיוכל להשמר מזה, ואפילו בתחבולה. וחקר ומצא העניין כן.

ושני המעשים האלה ישתיקו כל חולק בזה העניין.

ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לתלמידי חכמים הוא, שיתנו ממונם לאדם לעשות בו סחורה בבחירתו ויהיה השכר כולו להם אם ירצה, והעושה זה יש לו שכר גדול עליו, וזהו "מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים". ושתמכר סחורתם לפני כל סחורה, ושיקנו להם בתחילת השוק. אלה הם חוקים שקבע להם השם יתברך כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי, לפי מה שבא בקבלה כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם עם קצתם על דרך כבוד, ואף על פי שאין שם חכמה, וכדאי הוא תלמיד חכמים להיות כעם הארץ נכבד. וכן הקילה התורה מתלמידי חכמים חוקי המלכות מן הארנוניות, ואכסניות החיל, וחוקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים "כסף גולגולתם", יפרעו בעבורם הקהל, וכן בנין החומות וכיוצא בהן. ואפילו היה התלמיד חכמים בעל ממון לא יתחייב דבר מכל זה.

וכבר הורה רבינו יוסף הלוי ז"ל לאיש במקום אחד, שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפים זהובים, ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה תלמיד חכמים, ואף על פי שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל. וזהו דין תורה, כמו שפטרה התורה מחצית השקל מן הכוהנים כמו שבארנו במקומו, ומה שדומה לזה: